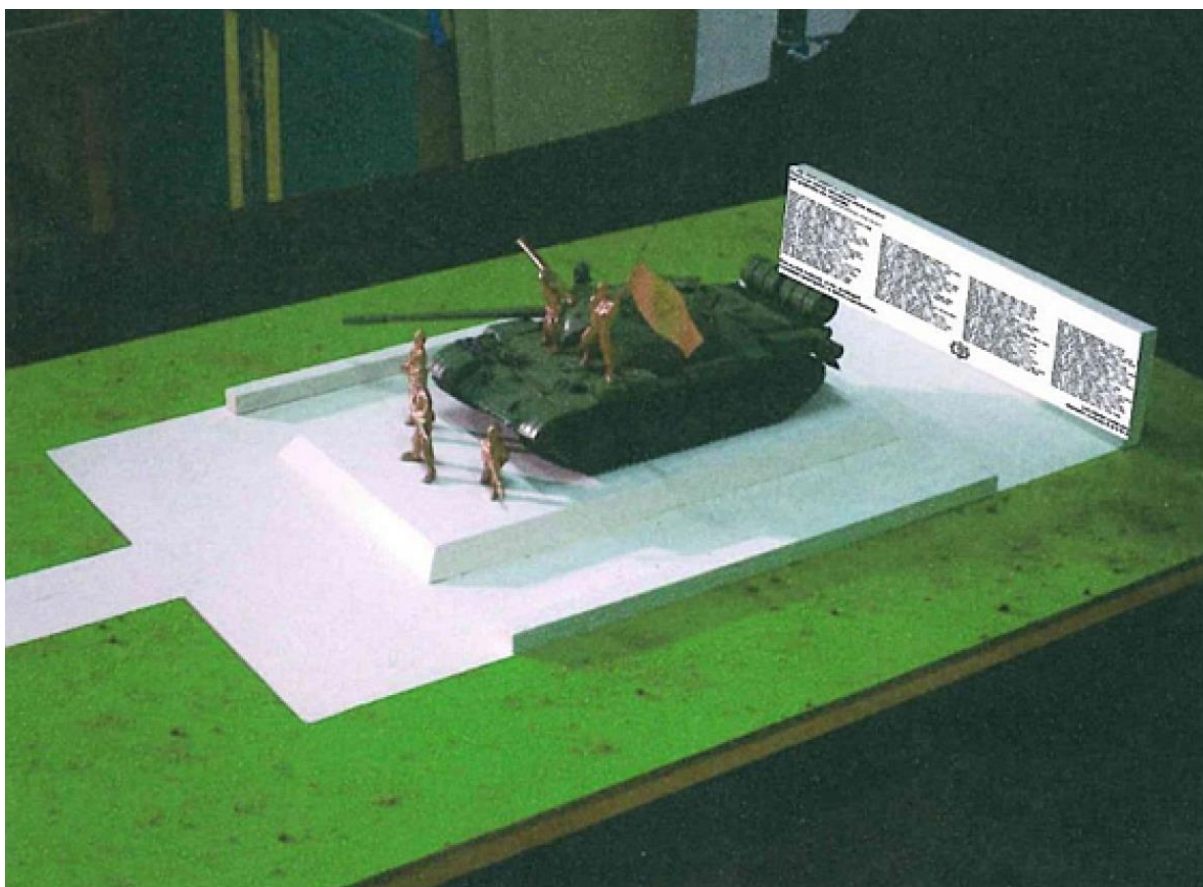

Spomenik plemenitosti ili traumi

Ivo Marković

Prihvaćena je ideja da se u Sarajevu u parku kod Druge gimnazije u Alipašinoj ulici izgradi spomenik sarajevskim ratnim specijalcima „Vikićevcima“ s petoricom ratnika na uništenom tenku. Ideja da uništeni tenk s ratnicima u akciji bude spomenički simbol vrijeda dio građana Sarajeva i traže da se od te ideje odustane, dok s druge strane budi patriotske osjećaje, pa je ta zamisao spomenika sporna, što sa strane zagovaratelja takvoga spomenika izaziva strastvene polemike s malo argumenata i puno negativnih emocija. Stoga je cilj ove studije istražiti kriterije za prosudbu i vrednovanje spomenika koji bi trebali pomoći da se donese zrela odluka na odgovarajućoj kulturnoj razini kakva pristaje gradu Sarajevu.

Nebojša Šerić Šoba: Spomenik sarajevskim specijalcima

Definicija spomenika

Prvo treba u glavnim crtama, enciklopedijski, definirati što je spomenik. Spomenik je umjetničko djelo, epohalna plastična forma, građevina, skulptura, slika, složena struktura mjesta, oblikovana da podsjeća na važne događaje i ljude, ili da opominje na katastrofe, te upućuje posjetitelje i prolaznike na nešto što mora ostati u pamćenju jer je od životne važnosti za život ljudi toga društva. I još bi se mogao dodati jedan kriterij, spomenik je s jedne strane znakovit po dubinskim elementima lokalne kulturne baštine i pamćenja kako bi masovnije bio razumljiv i pristupačan svijesti ljudi, te s druge

strane treba biti u skladu s univerzalnim standardima i vrijednostima čovječanstva. Sama riječ spomenik etimološki potječe iz istoga korijena kao monument, memorial, memorija, latinski *mens*, i sve upućuju na sjećanje, spomen.

Spomenik umjetničko djelo

Spomenik treba da zadovolji kriterije umjetničkog djela, zato treba kratko naznačiti što je bit umjetnosti. Popularno ili populističko shvaćanje umjetnosti zasnovano je na estetičkom hedonizmu koji ima cilj da impresionira ugodom. To se zorno vidi iz pridjeva „monumentalno“ što znači da je djelo veličanstveno, patetično, nešto što gotovo nasilno upada u oči i zaposjeda pozornost, što izaziva ushićenje i uzdignuće. U novom vijeku umjetnost se okreće u subjektivnu poetiku umjetnikova duha i duše (I. Kant). U religijama umjetnost s sjedne strane slavi i veliča Boga, a s druge strane okreće čovjeka od isprazna u smislen život (obraćenje), slično kao što u revolucionara B. Brechta razbija predrasude i stereotipe da iz začuđenosti nad površnim shvaćanjem zbilje trgne i pokrene čovjeka iz lijenosti i tromosti duha. No našem dobu najprimjereniji kriterij je onaj što ga je naznačio filozof G. Gadamer da umjetničko djelo izvodi čovjeka iz svakodnevice i odvodi ga na „igralište“, u koncertnu dvoranu, pozorište-kazalište, u sakralni objekt, pred likovno djelo, spomenik, gdje se stvara imaginacija (transformacija u strukturu) koja ostaje i djeluje tako što neočekivanom kreativnošću obasjava čovjeka i sav njegov život. Dakle čovjek snagom umjetničkog djela bude izazvan da stupi s tim djelom, umjetnikom i sudionicima u dijalog koji stvara tu preobrazbenu čaroliju.

Sada valja evidentirati elemente koji mogu izvesti čovjeka u tu čarobnu igru. Svakako svaki čovjek osjeća prirodnu potrebu da iziđe iz učmale sredine i ode „igrati se“ na to ritualno igralište gdje će progovoriti i svom snagom provaliti njegove zatrepale moći i sposobnosti. No s druge strane postoje znalci, karizmatici, umjetnici, posvećeni ljudi, koji znaju napraviti djela i ambijent koji će izvesti čovjeka u tu transformativnu kreativnu igru. Umjetničko djelo mora imati radikalno odstupanje od svakodnevnice zbilje, mora biti metafora zbilje, kao kada u jeziku kažemo nekome plemenitom čovjeku da je anđeo, ili tu osobinu umjetnik oblikuje u skulpturi, slici, filmu, glazbi. Takvo djelo onda može stvarati onu moćnu, kreativnu i prevratnu čaroliju koja svemu ljudskome životu dadne novu dimenziju i zamah. Zanatska vještina bilo koje likovnosti, ma koliko bila sofisticirana, ako nema tu metaforičnu dimenziju, ne može se zvati umjetnošću, kao ni glazba koja je ostala samo na strastvenom ritmu tijela i ugodi melodije. Za umjetničko djelo odlučujuće je važan odnos prema vremenu. Umjetničko djelo nosi svu reminiscenciju stvarnosti iz koje je došlo i kojoj će se vratiti s prevratnom snagom. Međutim, da bi umjetničko djelo imalo tu snagu, ono mora biti moralno, istinito, autentično, integralno, mora biti okrenuto budućnosti kako bi u nju pokrenulo i transformiralo redovito tromu stvarnost. Umjetničko djelo je ljekovito, ono oživljuje, liječi traume, bolesna sjećanja, oslobađa od strahova, uklanja nesavladane prepreke, ispunja nadom, ohrabruje i daje vjeru u uspjeh.

Simbolika tenka s ratnicima ne ispunja kriterije spomenika

Ovdje su tek pregledno naznačeni temeljni kriteriji koje bi morao zadovoljiti jedan spomenik. Na razini našega svijeta UNESCO-u je povjereno da vrednuje, promovira, njeguje i čuva univerzalnu baštinu čovječanstva i UNESCO ima za to svoje kriterije koji su posve podudarni s ovima navedenim u ovoj studiji. Staviti tenk s ratnicima da bude spomenik uistinu je deplasirano. Uništeni tenk s ratnicima ne može biti umjetničko djelo, nego bi radije spadao u mobilizaciju za obranu i borbu te u promociju ratnih ciljeva. Ne bi to bio *spomenik* legendarnim sarajevskim specijalcima „Vikićevcima“, njihovim plemenitim idealima za koje su ginuli, nego evidencija traume, i čak neizliječene mržnje, bila bi to produbljena viktimizacija i onako ranjene i degradirane žrtve, a ne liječenje i normalizacija života. Upravo ga tako borbeno, kao nastavak rata, opravdava izvjesni Nedin Hasić u tjedniku Stav (<http://stav.ba/spomenik-sarajevskim-specijalcima-ko-se-usudjuje-tome-reci-ne/>). I još argumentira da takvih spomenika ima diljem svijeta pa navodi spomenik u Osijeku koji parafrazira tenk koji gazi fiću i slične grdobe kakvima je nagrđen čitav naš svijet. To ne smije biti kriterij. Sarajevski specijalci „Vikićevci“ zaslužuju spomenik, ali ne promašaj koji će ih poniziti i vrlo brzo gurnuti u zaborav, nego dostojanstven spomenik koji će njih i njihovo djelo utkati u imaginaciju pamćenja kakvu može stvoriti samo vrhunsko umjetničko djelo. Oni se nisu borili i ginuli da rat trajno traje kako to hoće Nedin Hasić i tjednik Stav, nego za mir i skladnu Bosnu u kojoj će buduće generacije sretnije živjeti.

Spomenik u Osijeku

Može se prigovoriti da ima i drugačijih pristupa umjetnosti, da je taj spomenik s tenkom i ratnicima konceptualni pristup u kojemu je ideja važnija od samoga djela. No ta bi ideja morala davati rezultate umjetnosti kao i ostala umjetnost. Uništeni tenk ne

može imati tu snažnu ideju koja može stvoriti onu preobrazbenu čaroliju. Primjer, kada je Graz 2003. bio kulturni grad Evrope, naišao sam s horom/zborom Pontanima na jednom trgu u centru Graza na niz izlizanih kamenih ploča. Izazivale su radoznalost prolaznika, pitali su se čemu služe osim što smetaju prolaznicima. Kada sam ih pogledao u blagom polukrugu, u duhu mi je sijevnulo da bi to moglo biti nešto spomeničko, čak religiozno, pobrojao sam ih i nabrojao četrnaest, kao katoliku bilo mi je jasno da je to neki Put križa, katolička pobožnost od 14 prizora-postaja koje prate Isusov put na Golgotu. Pitao sam prolaznike što misle što je to i svi gotovo mahom su govorili „etwas religiöses“ – nešto religiozno. Našao sam neki prospekt na kojemu je pisalo da je neki konceptualni umjetnik dao „ideju“ da se iz koncentracijskog logora Dachau donese 14 ploča po kojima su hodale žrtve i zločinci holokausta i poredaju u polukrugu na tome trgu. Ta umjetnikova ideja imala je snagu umjetničkog djela kojoj sam svjedok kao i brojni prolaznici. A uništeni tenk s ratnicima nema tu snagu, nema ideju koja će stvoriti onu čarobnu igru koja će okrenuti prolaznike u nadahnuće što ga daje umjetničko djelo.

Spomenik s tenkom nije primjeren imidžu grada Sarajeva

Sarajevo nije „običan“ grad. Sarajevo geostrateški i geopolitički ima šansu biti „evropski Jeruzalem“ jer je već tisućama godina susretište imperija, religija, kultura i civilizacija, a taj mu je epitet potvrdio i sam Papa Franjo prigodom posjete Sarajevu. U Sarajevu su

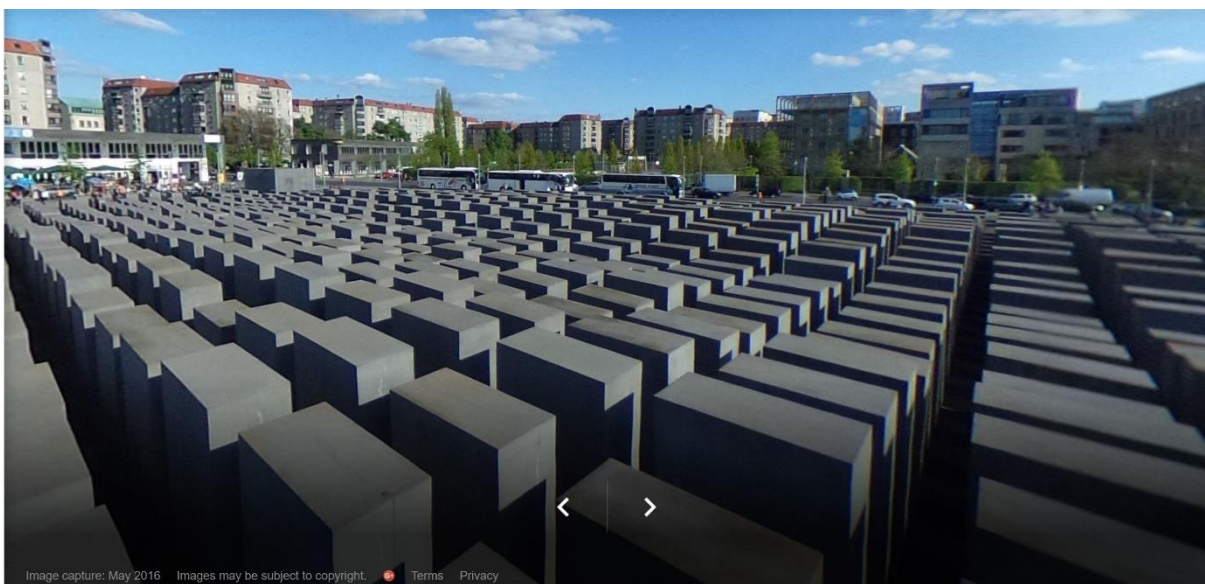
Mensud Kečo: Spomenik poginuloj djeci Sarajeva

bile 1984. Zimske olimpijske igre, Sarajevo je za vrijeme rata bilo pod opsadom 1.425 dana i za sve to vrijeme bilo je u središtu svjetske pozornosti, Sarajevo je na neki način instalirano u pamćenje velikoga dijela našega svijeta. Nije zato nimalo čudno što

Sarajevo posjećuju toliki turisti i što je turizam jedna od najvažnijih privrednih grana. Sve su to dakle činjenice koje Sarajevo stavljaju u sam vrh suvremene civilizacije.

Spomenik poginuloj djeci Sarajeva Mensuda Keče u središnjem sarajevskom parku zadovoljava sve vrhunske kriterije spomenika: ploča od granata koje su ubijale tu djecu sa stopama djece, staklena figura simbolizira potrebu za zaštitom, okriljem, ljubavlju, sve je optočeno vodom života, predivno i dostojno grada kakvo je Sarajevo da nadahnjuje i oplemenjuje sve prolaznike.

Najaktualniji uzor je europski spomenik *Holocaust Memorial* P. Eisenmana u Berlinu s betonskim blokovima poredanim u prohodnoj rešetki. Pogled na taj spomenik ili šetnja između blokova opominje i uznemiruje podsjećanjem na groblje kojeg nema za milione bezimernih žrtava holokausta.

P. Eisenman: Holocaust Memorial

Sjećanje za koje je spomenik podignut može se zaboraviti i izbljedjeti, poruka spomenika može iz političkih, religioznih i ideoloških razloga postati sporna. No ako spomenik ima snažnu univerzalnu poruku, spomenik ostaje i kada se zaboravi njegov izravan povod. „Vječna vatra“ na početku Titove ulice u Sarajevu ima univerzalnu simboliku bez obzira na spomeničku ploču koja se može mijenjati, nadopuniti, ukloniti, a da spomenik ostane neizmijenjen. Spomenici poput onih na Sutjesci, Kozari, u Jasenovcu, bez obzira što su komunistički, imaju snažnu univerzalnu simboliku i spomenička namjena im se može mijenjati, mogu dobiti čak sakralnu namjenu da se na njima govori misa, moli opijelo, obavlja džuma. Identitetski idiotizam, nacionalni, religiozni, ideološki, bilo kakav, satkan isključivo od mržnje, bez duha, ne može vidjeti tu univerzalnu poruku i takve spomenike uništava, poput onoga čička na Maklenu iznad Prozora i stotine sličnih koje je identitetski zatvoreni idiotizam razorio. Tužno je što je naša Bosna i Hercegovina unagrđena raznim nasilnim spomenicima međašima koji treba da ukažu čiji je to teritorij. Još je tužnije što su ti međaši često džamije, crkve, križevi, tornjevi, minareti, spomenici, koji bi trebali biti univerzalni znaci Božjega zagrljaja svemu čovječanstvu i nadahnuća nadom i ljubavlju, a ovako su opomene mržnje da oni drugi nisu

dobro došli, da to nije njihova zemlja. Spomenik sarajevskim specijalcima „Vikićevcima“ s tenkom i petoricom ratnika uklopio bi u niz takvih promašaja i nikako ne može proći osnovne kriterije spomeničke umjetnosti. Sarajevo je puno duhovnih ljudi na svim razinama društvenog života, umjetnika, akademskih institucija. Dopusti li se izgradnja toga spomenika, bila bi to još jedna sramota, izdaja i znak neodgovornosti tih ljudi i ustanova. Religije su dužne biti moralni korektivi društva i na ispitu su te svoje misije i u ovome slučaju. Na kraju valja očekivati i od samih „Vikićevaca“ da se na razini smisla svoje hrabrosti i žrtve suprotstave ovakvome rješenju i zatraže primjerenije.